

Література:

1. Балли Ш. Французская стилистика [пер. с фр.] / Ш. Балли – М. : Иностранная литература, 1961. – 394 с.
2. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / АН УРСР, Ін-т мовознавства О. О. Потебні; Відп. ред. Л. С. Паламарчук / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк – К. : Наукова думка, 1989. – 189 с.
3. Гнатюк І. С. Трансформація традиційних фразеологізмів в мові сучасної української художественної прози: Автореферат дисертації на соискание ученой степени доктора филологических наук / И. С. Гнатюк – К. : Ордена Трудового Красного Знамени институт языкознания им. А. А. Потебни АН УССР, 1982. – 24 с.
4. Загребельний П. А. Роксолана: роман / П. А. Загребельний. – Кн. I. – К. : Дніпро, 1979. – 190 с.
5. Загребельний П. А. Роксолана: роман / П. А. Загребельний. – Кн. II. – К. : Дніпро, 1980. – 271 с.
6. Загребельний П. Я. Богдан : роман / П. А. Загребельний. – К. : Радянський письменник, 1983. – 511 с.
7. Здіховська Т. В. Фразеологія української прози першої половини ХХ століття (на матеріалі творів У. Самчука та Б. Лепкого): Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук / Т. В. Здіховська – Луцьк : Волинський національний університет ім. Л. Українки, 2010. – 20 с.
8. Іваничук Р. Мальви: Твори в 3-х т. / Р. Іваничук. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1988. – С. 383-615.
9. Іваничук Р. Орда: роман / Р. Іваничук. – Львів : Просвіта, 1992. – 199 с.
10. Іваничук Р. Черлене вино : Твори в 3-х т. / Р. Іваничук. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1988. – С. 19-176.
11. Іванченко Р. Гнів Перуна : роман / Р. Іванченко. – Кн. I. – К. : Дніпро, 1986. – 215 с.
12. Іванченко Р. Гнів Перуна : роман / Р. Іванченко. – Кн. II. – К. : Дніпро, 1986. – 223 с.
13. Іванченко Р. Золоті стремена: роман / Р. Іванченко. – К. : Радянський письменник, 1984 – 447 с.
14. Колоїз Ж. В. Оказіональна деривація [монографія] / Ж. В. Колоїз. – К. : Акцент, 2007. – 310 с.
15. Колоїз Ж. В. Оказіональні фразеологізми у фразеологічній системі української мови / Ж. В. Колоїз // Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т. Шевченка : Філологічні науки. – листопад – 11 (79). – Луганськ : Вид-во ЛНПУ, 2004. – С. 83–89.
16. Кунин А. В. Фразеологические единицы и контекст / А. В. Кунин // Иностранные языки в школе. – 1971. – № 5. – С. 2–15.
17. Молотков А. И. Основы фразеологии русского языка / А. И. Молотков – Ленинград : Наука, 1977. – 283 с.
18. Мушкетик Ю. Гайдамаки : Твори в 5-ти т. / Ю. Мушкетик. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1987. – С. 110–484.
19. Мушкетик Ю. Гетьманський скарб : роман / Ю. Мушкетик. – Х. : Фоліо, 2008. – 415 с.
20. Мушкетик Ю. Яса : роман / Ю. Мушкетик. – К. : Дніпро, 1990. – 831 с.
21. Словник фразеологізмів української мови / Упор.: В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – 1104 с.
22. Супрун А. П. Семантико-стилістичні особливості фразеологічних одиниць (на матеріалі поетичних творів М. Рильського): Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук / А. П. Супрун. – Д. : ДДУ, 1999. – 19 с.

УДК 811.111'367.625.43'253=161.2

О. А. Кириченко, А. А. Троїцька,
Сумський державний університет, м. Суми

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ДІЄПРИКМЕТНИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ

Сфера вживання дієприкметникових конструкцій в англійській мові – це художня, науково-технічна література, офіційна документація, друковані тексти ЗМІ. За відсутності аналогічних граматичних явищ в українській мові ускладнюється пошук чітких відповідників англійським дієприкметниковим структурам в українській мові, і цій проблемі бракує обґрунтованої систематизації. У даній роботі виявлені закономірності перекладу українською мовою англійських дієприкметникових конструкцій за допомогою аналізу їх складових та функціональних особливостей на основі прикладів. Потрібно чітко усвідомлювати структурні особливості певної конструкції і підбирати лише функціональні аналоги, які відповідають і базуються на передачі одних і тих самих граматичних значень, і більш повно передають головну думку речення.

Ключові слова: дієприкметникові конструкції, функціональний підхід, дієприкметниковий зворот, абсолютний зворот, функціональний аналог.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АНГЛИЙСКИХ ДИЕПРИЧАСТНЫХ КОНСТРУКЦИЙ

Сфера употребления деепричастных конструкций в английском языке – это художественная, научно-техническая литература, официальная документация, печатные тексты СМИ. При отсутствии аналогичных грамматических явлений в украинском языке возникает проблема поиска соответствий английских синтаксических деепричастных структур в украинском языке, и этой проблеме не хватает обоснованной систематизации. В данной работе выявлены закономерности перевода на украинский язык английских деепричастных конструкций с помощью анализа их компонентов и функциональных особенностей на основе примеров. Нужно учитывать структурные особенности конструкции и подбирать функциональные аналоги, которые соответствуют и основываются на передаче одних и тех же грамматических значений, и наиболее полно передают главную мысль предложения.

Ключевые слова: деепричастные конструкции, функциональный подход, деепричастный оборот, абсолютный оборот, функциональный аналог.

PECULIARITIES OF TRANSLATING ENGLISH PARTICIPIAL CONSTRUCTIONS

The participial constructions' sphere of usage in English covers fiction, scientific technical literature, official documents, media texts. As the Ukrainian lacks grammar analogues, the problem of search for the proper equivalents of the English syntactical participial structures in Ukrainian is urgent. This problem also needs all-round grounded classification. This work reveals the rules of rendering the English participial constructions into Ukrainian through analyzing their components and functional peculiarities found in typical examples. Equivalent search in rendering participial constructions from English into Ukrainian is quite complicated. We need the profound understanding of the structural peculiarities of the certain structure. We should look up just for functional equivalents, which really match and render the same grammatical meanings, thoroughly revealing the main thought of the sentence. Translation of participial constructions should be based on the functional approach, as they don't have the formal Ukrainian equivalents. To render them properly, you should analyze the whole sentence. Participial constructions are the secondary extended parts of the sentence with incomplete predication. They have no formal grammatical connection with the main clause, but are always logically correlated with it, or with one of the main members of the sentence. Choosing the syntactic means for translating participial constructions, be it coordination, subordination or separate sentence, you need to consider its stronger or weaker connection with the main clause.

Key words: participial constructions, functional approach, structural peculiarities, formal equivalents, functional equivalents.

Сфера вживання дієприкметникових конструкцій в англійській мові надзвичайно широка. Це і художня, і науково-технічна література, і офіційна документація, і друковані тексти ЗМІ. Зрозуміло, що за відсутності аналогічних граматичних явищ в українській мові виникає проблема пошуку чітких відповідників англійським синтаксичним дієприкметниковим структурам в українській мові. Способи перекладу дієприкметникових конструкцій у різних джерелах є розбіжними, і, на наш погляд, їм бракує обґрунтованої систематизації.

Аналіз літератури виявляє докладне розкриття проблеми в класичних роботах Н. Б. Арістова[1], Я. Й. Рецкера [6], А. А. Тихонова [8], В. К. Шпака [9] та ін. Вперше саме Я. Й. Рецкер розглянув основи перекладу дієприкметникових конструкцій у кандидатській дисертації «Стилістично – граматичне значення абсолютних конструкцій у сучасній англійській мові»(1953), де проголошується функціональний принцип перекладу таких конструкцій як структур без формальних відповідників в українській мові – отже для їх перекладу потрібний аналіз всього речення. Однак у більшості сучасних наукових досліджень приділяється недостатньо уваги обґрунтуванню закономірностей перекладу українською мовою дієприкметникових конструкцій. Це зумовлює актуальність теми і спонукає її подальші науково – практичні дослідження.

Метою даної роботи є розгляд та виявлення закономірностей перекладу українською мовою англійських дієприкметникових конструкцій за допомогою аналізу їх складових та функціональних особливостей на основі прикладів.

Дієприкметник є безособовою формою дієслова, в якій не виділяється ні категорія особи, ні категорія числа. Тому дієприкметник самостійно не може виконувати функції присудка. Ця безособова форма дієслова водночас має властивості дієслова, прикметника і прислівника [4, с. 223]. Він широко використовується в англійській мові, особливо у вигляді конструкцій, на відміну від української мови, що обумовлює труднощі при перекладі.

Англійські дієприкметники відрізняються за формою та характером функцій в реченні, і одна з найважливіших – складової дієприкметникових зворотів. В англійській мові існує три дієприкметникові конструкції: об'єктна дієприкметникова конструкція (the Objective Participle Construction); суб'єктна дієприкметникова конструкція (the Subjective Participle Construction); незалежна дієприкметникова конструкція (the Absolute Participle Construction) [2, с. 183].

За Т. Р. Левицькою, дієприкметникові синтаксичні комплекси можуть виконувати роль обставини місця, часу, способу дії, а в процесі подальшого ускладнення структура дієприкметникової конструкції може поширюватися за рахунок інших членів речення, підрядних речень і навіть інших абсолютних конструкцій [5, с. 178].

Об'єктний предикативний дієприкметниковий зворот – це поєднання іменника в загальному відмінку (або особистого займенника в об'єктному відмінку) з дієприкметником, що виступає в реченні як єдиний член речення – складне доповнення:

He watched them (the students) working. – Він спостерігав, як вони (студенти) працювали.

В об'єктному дієприкметниковому звороті іменник у загальному відмінку (або особовий займенник в об'єктному відмінку) позначає особу (або предмет), яка виконує дію, позначену дієприкметником. Тому іменник (або займенник) цього звороту перекладається на українську мову іменником (або займенником) у функції підмета підрядного додаткового речення, а дієприкметник – дієсловом в особистій формі у функції присудка цього речення. Всі речення приєднуються до головного за допомогою союзу *як* (іноді *що*). Таким чином, англійське речення з об'єктним дієприкметниковим зворотом відповідає українському складнопідрядному реченню: об'єктний дієприкметниковий зворот схожий з об'єктним інфінітивним зворотом [2]. Їх схеми побудови речення повністю співпадають, тільки на місці інфінітива стоїть дієприкметник: підмет¹ – присудок² – іменник / займенник в об'єктному відмінку³ – дієприкметник⁴ – ...⁵.

Форма дієприкметника I позначає дію як процес, а форма дієприкметника II – результат дії (інфінітив в такому ж звороті позначає дію як факт):

He saw his father smoking. – Він бачив, як його батько курив.

Порівняйте з інфінітивним зворотом:

He saw his father smoke. – Він бачив, що його батько курить.

He considered himself engaged to her. – Він вважав, що заручений (вже) з нею.

Об'єктний дієприкметниковий зворот використовується в реченні після дієслів: *to hear* – чути, *to feel* – відчувати, *to see* – бачити, *to watch* – спостерігати, дивитися, *to notice* – зауважувати, *to find* – виявляти, *to consider* – вважати, *to like* – подобатися, *to dislike* – не подобатися та ін. [4, с. 228–229]:

He saw the police struggling with the crowd. – Він бачив, як поліція боролася з натовпом.

Look at a star in the East and you will find it rising upward – Подивіться на зірку на сході, і ви побачите, як (що) вона піднімається гору [2, с. 184].

Дієприкметник II позначає не процес, а результат дії, коли ми вживаємо його в об'єктному дієприкметниковому звороті:

He saw all his plans destroyed. – Він бачив, що всі його плани зруйновані.

He heard the unseasoned drawer pulled open. – Він чув, як висунули розсохлий ящик комоду.

Об'єктний зворот з дієприкметником II після дієслова *to have* і рідше після дієслова *to get* у значенні «мати» вживається для вираження дії, яка виконується не особою, у ролі підрядного речення, а кимось іншим для нього:

I had my books bound. – Я переплів свої книги (хтось переплів їх для мене).

Порівняйте:

I had bound my books. – Я переплів свої книги (переплів сам).

Get your suitcase packed. – Покладіть валізу (накажіть покласти валізу)[2, с. 185].

При перекладі питальна і негативна форми дієслова *to have* в цьому випадку будуються за допомогою допоміжного дієслова *to do*:

Did you have your hair cut? – Ти зробила стрижку?

Where did you have your car repaired? – Де ти відремонтував свою машину?

Форми дієприкметника II використовуються іноді в аналогічному значенні також після дієслів *to wish* – бажати / *to want* – хотіти:

We want / wish it done as fast as possible. – Ми хочемо, щоб це зробили якнайшвидше [4, с. 229].

Суб'єктний дієприкметниковий зворот – це поєднання іменника в загальному відмінку (або займенника в називному відмінку) у функції підмета з дієприкметником в якості другої частини складеного дієслівного присудка. Службову частину цього присудка становлять дієслова у формі пасивного стану, що приєднуються до дієприкметника:

The teacher (he) was seen coming. – Бачили, як викладач (він) прийшов.

В суб'єктному дієприкметниковому звороті іменник у загальному відмінку (або займенник у називному відмінку) позначає дійову особу (або предмет), що виконує дію, позначену дієприкметником. Тому іменник (або займенник) цього звороту перекладається на українську мову іменником (або займенником) у функції підмета підрядного речення, а ді-

сприкметник – дієсловом в особистій формі у функції присудка. Дієслово у формі пасивного стану (*was seen*) перекладається неозначено-особовим чи безособовим реченням, яке виконує функцію головного речення в українському складнопідрядному реченні і з'єднується з підрядним реченням союзом *як* (іноді *що*). Суб'єктний дієприкметниковий зворот схожий з суб'єктним інфінітивним зворотом. Різниця між ними полягає в тому, що зворот з дієприкметником виражає дію в її процесі, розгортанні, а зворот з інфінітивом висловлює факт вчинення дії.

Суб'єктний дієприкметниковий зворот вживається з наступними дієсловами в пасивному стані: *to see – бачити, to hear – чути, to feel – відчувати, to watch – спостерігати, to find – знаходити, виявляти* і деякими іншими дієсловами:

An airplane was heard flying over the wood. – Було чути, як літак летів над лісом [2, с. 186].

Отже, особливість цієї конструкції в тому, що вона не виступає як єдиний член речення: один її компонент – підмет, інший – частина складеного дієслівного присудка.

В англійській мові, на відміну від української, бувають і такі дієприкметникові звороти, в яких дія, що виражається дієприкметником, не виявляє прямого зв'язку з підметом даного речення, а має якби свій власний підмет: *The sun having risen, the fog dispersed*. Такі звороти називаються незалежними дієприкметниковими конструкціями (The Nominative Absolute Participle Construction) [1, с. 82].

Як зазначає Шпак В. К.: «Незалежний дієприкметниковий зворот (абсолютна дієприкметникова конструкція), що складається з іменника у загальному відмінку або займенника в називному і є суб'єктом дії, який не збігається з об'єктом дії, що виражений особовою формою дієслова, тобто не збігається з підметом, завжди відокремлюється комою і перекладається підрядним реченням з прийменниками *оскільки, бо, після того як, коли, якщо і, якщо, причому*»:

My colleague being away, I had to take the decision myself. – Оскільки мій колега був відсутній, мені довелося самому приймати рішення [9, с. 139].

У реченні абсолютний дієприкметниковий зворот виступає у ролі різних обставин. При перекладі незалежного дієприкметникового звороту часто використовується внутрішній або зовнішній поділ речення – поділ одного речення на два або більше. Коли ця конструкція стоїть перед головним реченням, вона має значення обставини часу, причини або умови. В українській мові передається відповідним підрядним реченням:

The weather permitting, we shall go to the country. – Якщо погода дозволить, ми поїдемо за місто.

Коли дієприкметниковий зворот стоїть після головного речення, він, як правило, має значення супутньої обставини. В українській мові передається частиною складносурядного речення, що вводиться за допомогою сполучників *а, і, причому, при цьому* або самостійним простим реченням:

He walked carefully, his boots creaking at every step. – Він тихо йшов, щоботи у нього скрипіли при кожному кроці [3, с. 87–88].

Підмет незалежного дієприкметникового звороту може бути виражений формальним підметом *it* або *there*, які не перекладаються:

It being late, we went home. – Так як було пізно, ми пішли додому.

Іноді перед підметом цього звороту може стояти прийменник *with*, який відноситься до всього звороту. Цей різновид незалежного дієприкметникового звороту теж слід перекладати самостійним реченням:

More than 20,000 geologists are engaged in studying the geological structure, with the scope of prospecting ever increasing. – Більш ніж 20 000 геологів зайняті вивченням геологічної структури, причому обсяг розвідувальних робіт безперервно зростає [8, с. 73].

З точки зору Смирницького О. І. абсолютні звороти в системі англійської мови пов'язані з описовими неповними реченнями, наприклад: *великий будинок, темні вікна*. Такі речення являють собою опору для абсолютних конструкцій, яка також вживається для номінування предмету. Це дає право розглядати абсолютні конструкції як неповні, недорозвинені речення, що входять до складу головного речення. Але не можна повністю отожднювати «абсолютні конструкції» з бездієслівними неповними реченнями. Між ними є лише певна схожість: *weather permitting – «погода сприятлива»* (тут йдеться про умову, за якої відбудеться наш від'їзд завтра). Логічний зв'язок «абсолютних конструкцій» з називними реченнями підтверджується можливістю утворення «абсолютних конструкцій» без дієприкметників, з прикметниками, прислівниками наприклад: *Lectures over, we went home; He spoke, his face red; He fought, sword in hand*.

Дієприкметникові абсолютні конструкції характерні для книжкового стилю, абсолютні ж не дієприкметникові звороти вживаються набагато вільніше. Таким чином, хоча конструктивно вони близькі один одному, їх роль у стилістичному плані абсолютно різна [7, с. 279].

Як ми бачимо, досить значна відмінність мов призводить до труднощів під час перекладу речень. При перекладі дієприкметникових конструкцій з англійської мови важко і часто неможливо підібрати аналоги в українській мові. Тому потрібно чітко усвідомлювати структурні особливості певної конструкції і підбирати лише функціональні аналоги, які відповідають і базуються на передачі одних і тих самих граматичних значень, і більш повно передають головну думку речення. Вибір синтаксичного засобу при перекладі дієприкметникової конструкції зумовлений характером зв'язку з головною частиною речення (сурядне, підрядне чи окреме речення).

Література:

1. Аристов Н. Б. Основы перевода / Н. Б. Аристов – М. : Изв. – Изд-во литературы на иностранных языках, 1959. – 261 с.
2. Беляева М. А. Грамматика английского языка / М. А. Беляева – М. : «Высш. школа», 1977. – 333 с.
3. Гузеева К. А. Практикум по переводу с английского языка на русский / К. А. Гузеева, Э. И. Зацепина – СПб. : Изд-во Невского ин-та языка и культуры, 2008. – 157 с.
4. Кутузов Л. Практическая грамматика английского языка / Л. Кутузов – М. : Вече, 1998. – 434 с.
5. Левицкая Т. Р. Теория и практика перевода / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман. – М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1972.– 363 с.
6. Рецкер Я. И. Пособие по переводу с английского языка на русский / Я. И. Рецкер. – М. : Просвещение, 1982. – 159 с.
7. Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1957. – 284 с.
8. Тихонов А. А. Английский язык. Теория и практика перевода : Учеб. пособие / А. А. Тихонов. – М. : Т.К Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 120 с.
9. Шпак В. К. Основы перекладу: граматичні та лексичні аспекти: Навч. посіб. / За ред. В. К. Шпака. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2007. – 310 с.